

पृष्ठभूमि

यो प्रतिवेदनको उद्देश्य भनेको प्रकोपसम्बन्धी गतिविधि सञ्चालन गर्ने सरकारी र गैर-सरकारी संस्थाको प्रकोप रोकथामसम्बन्धी तयारीका लागि प्रकोपबारे स्थानीय ज्ञान, अभ्यास, पृष्ठभूमिहरू र प्रकोपसम्बन्धी तयारीसँगको त्यसको सम्बन्धका बारेमा उनीहरूको बुझाइलाई सुधार गर्ने हो। जसबाट त्यस्ता निकायले आफ्ना प्रकोप नियन्त्रणसम्बन्धी गतिविधिमा ती कुरालाई प्रयोग गर्न सकून्। यहाँ चर्चा गरिएको वस्तुगत अध्ययन विपत्ति आइपर्ने खतरा भएका धेरै गाउँमा प्रकोपसम्बन्धी तयारीको स्थानीय ज्ञान र अभ्यासलाई पत्तालगाउने र त्यसलाई लिपिबद्ध गर्ने तथा प्रकोपसम्बन्धी तयारीको स्थानीय ज्ञानसम्बन्धी एउटा विश्लेषणात्मक संरचनाको विकास तथा परीक्षण गर्ने (चित्र १) उद्देश्यले सञ्चालन गरिएको थियो। सो विश्लेषणात्मक संरचनाको उद्देश्य भनेको केही प्रमुख विषयवस्तुको व्याख्या गर्ने र ती विषयवस्तु कसरी आपसमा सम्बन्धित छन् र एक अर्कालाई प्रभाव पार्छन् भन्ने देखाउनु हो।

कसले यो प्रतिवेदन पढ्नु पर्छ ?

सैद्धान्तिक रूपमा भन्नुपर्दा सन् १९८० देखि नै नीति कार्यान्वयन गर्ने संस्थाहरूले प्रकोपसम्बन्धी तयारीको स्थानीय ज्ञानलाई मान्यता दिन थालेका थिए। तर पनि व्यवहारमा भने कार्यान्वयन गर्ने धेरै संस्थाहरूमा, (क) आफ्ना परियोजनाहरूको सफलता र दीगोपनका लागि स्थानीय ज्ञानको कतिको महत्त्व हुन्छ भन्ने बारेमा आधारभूत ज्ञान समेत थिएन र (ख) प्रकोप व्यवस्थापनका लागि कुन स्थानीय

ज्ञान सम्बन्धित छ अथवा यससम्बन्धी सूचना कसरी सङ्कलन गर्ने भन्ने विषयमा स्पष्ट सोच थिएन। सिद्धान्त र व्यवहारबीचको यस किसिमको एकपक्षीय र साँघुरो सोचाइमा आधारित द्विविधा सबै तह (दाता, परियोजना/संगठन, समुदाय, घरपरिवार) मा विद्यमान रहँदै आएको र परिणाम स्वरूप स्थानीय ज्ञान र व्यवहार लाई उपेक्षा गरिँदै आएको थियो। ती सबै कुरालाई यसमा व्याख्या गर्नु यो प्रकाशनको आफ्नो क्षेत्राधिकारभन्दा बाहिरको कुरा हो। यहाँ यति मात्रै भन्नु पर्याप्त होला कि समुदायमा आधारित संस्थाले सिकाउने कतिपय कुराहरू प्रायः एकपक्षीय हुने गरेको देखिन्छन्। जसमा सञ्चार प्रक्रिया नै एकतर्फी हुने गरेको छ। उदाहरणका लागि एउटा बाहिरी संस्थाले 'एउटा समुदायलाई सिकाउँछ' जुन दुईतर्फी हुनुको साटो एकतर्फी हुन्छ। यस किसिमको 'एकतर्फी प्रशिक्षण' हुनुको कारणमा शिक्षा र ज्ञानबीचको भिन्नतामा द्विविधा हुनु हो। निरक्षर भन्नुको अर्थ उनीहरूमा ज्ञानको पनि कमी हुन्छ भन्नु होइन। समुदायले बाहिरिया मानिसबाट सिक्न सक्छन्, त्यसै गरी बाहिरिया मानिसले पनि समुदायबाट सिक्न सक्छन्। यस किसिका प्रशिक्षण एकतर्फी हुनुको अर्को कारणमा बाहिरियाहरूमा स्थानीय ज्ञानले अभूँ वैधानिकता पाउन नसक्नु हो। यसो हुनुको अर्को मुख्य कारणमा बाहिरियामा र समुदायहरू आफैँमा स्थानीय र परम्परागत ज्ञानबारेमा समस्या छ। यस विषयमा समुदाय आफैँले सरकारी वा गैर-सरकारी संस्थालाई आफूसँग ज्ञान छ र त्यसमध्ये केही उपयोगी हुनसक्छ भन्ने कुरा बुझाउनु पर्ने हुन्छ।

प्रकोपसम्बन्धी तयारीको स्थानीय ज्ञान निम्न कुरामा आधारित छ

१) अवलोकन आफ्नो वरिपरिको वातावरणबारे मानिसको अनुभव	२) अनुमान पर्यावरणीय परिसूचकहरूप्रतिको मानिसको चिनारी र अनुगमन	३) अभ्यस्त (Adjust) मानिसको सम्पत्तिसम्मको पहुँच	४) संचार मानिसमा आफूहरूबीच र आफ्नो पुस्ता वा पिँछीहरूबीच ज्ञान हस्तान्तरण गर्ने क्षमता
प्राकृतिक प्रकोपको इतिहास उदाहरण: विगतका प्रकोपहरू भएको स्थान, समय, अवधि, मात्रा, शक्तिबारे ज्ञान र विगतका प्रकोपहरूको अनुमान गर्ने क्षमता ।	पूर्व चेतावनीका संकेतहरू उदाहरण: जनावरको वानी व्यवहार र बोटविरुवामा आएको परिवर्तनलाई विश्लेषण गर्ने क्षमता, मौसम पूर्वानुमानसम्बन्धी स्थानीय ज्ञान ।	मानवीय सम्पत्ति उदाहरण : केही निश्चित सीप जस्तै परम्परागत सिकमी र डकमी ।	मौखिक र लिखित सञ्चार उदाहरण : स्थानीय गीत, कविता र निश्चित स्थानको नामसँग जोडिएका कथाहरूले नयाँ पुस्ता र बाहिरको मान्छेलाई विगतका विपत्तिबारे सिक्न मद्दत गर्छ ।
प्राकृतिक प्रकोपको प्रकृति उदाहरण: शुरु, उत्पत्ति र पानीको बहावको तेजसम्बन्धी ज्ञान, विभिन्न प्रकारका वर्षा बारेको ज्ञान ।	समय सीमा उदाहरण : पहिले नै कुन बेला खानेकुरा किन्ने र भण्डार गर्ने, घर छाड्ने, वस्तुभाउ सार्ने र महत्वपूर्ण सर-सामान हटाउने भन्ने कुराको ज्ञान ।	सामाजिक सांस्कृतिक सम्पत्तिहरू उदाहरण: पेशागत, शारीरिक क्षमता, जातीयता, लिङ्ग, जात, वर्ग र उमेर जस्ता चरित्रमा आधारित भिन्न सामाजिक समूहको बारेमा ज्ञान हुनु ।	पूर्व चेतावनी प्रणाली उदाहरण: दृश्य संकेतहरू जस्तै ऐना, आगो, अथवा आवाज दिने संकेतहरू दमाहाको प्रयोग, प्राकृतिक विपत्ति हुनु पहिले नै सपना देख्नु आदि ।
प्राकृतिक विपत्तिबाट हुनसक्ने सम्भाव्य क्षति (सामाजिक र भौतिक) को मूल्याङ्कन उदाहरण: जीवन कथाहरूले वारम्बार भइरहने प्राकृतिक विपत्ति र अन्य पीडाहरूका कारण घर परिवारले गरेका सुधारात्मक प्रक्रियाको व्याख्या गरिरहेका छन् ।	मानिस र वस्तुभाउका लागि भाग्ने बाटो र सुरक्षित स्थान उदाहरण : सवैभन्दा सुरक्षित र छिटो बाटोको बारेमा ज्ञान ।	संस्थागत सम्पत्तिहरू उदाहरण : स्थानीय निकायहरूले आर्जन गरेको ज्ञान र त्यसको दोहोरो सम्बन्ध ।	अन्य व्यवहारहरू उदाहरण: अन्धविश्वास जसले मानिसलाई केही जोखिमपूर्ण क्षेत्रमा जानबाट रोक्छ, समारोहहरू, स्थानीय कला जसले समुदायलाई विगतका प्राकृतिक विपत्तिलाई बुझ्न र सम्फन सहयोग गर्छ साथै भविष्यमा हुनसक्ने विपत्तिको खतराप्रतिको चिन्ताबाट मुक्ति पाउन सहयोग गर्छ ।
महत्वपूर्ण व्यक्ति र सीप उदाहरण: कसलाई के थाहा छ, कसले के र कहिले गर्छ, को पछाडि बस्ने र को पहिला जाने आदिबारेको ज्ञान ।	आर्थिक सम्पत्ति उदाहरण: लघुवित्त व्यवस्था जस्तै ऋण तथा बचत	प्राकृतिक सम्पत्तिहरू उदाहरण : प्राकृतिक स्रोतसाधनको व्यवस्थापन रणनीतिहरू जस्तै: अन्तरवाली तथा कृषिवन प्रणाली जसले जैविक विविधताको संरक्षण गर्नुका साथै भू-क्षयलाई रोक्छ र प्राकृतिक प्रकोपको असरलाई कम गर्न सक्छ ।	भौतिक सम्पत्ति उदाहरण: पूर्वघाटहरूको सुरक्षा व्यवस्थापन जस्तै ढुङ्गा, घर, तटबन्धहरू

चित्र १ : प्रकोपसम्बन्धी तयारीको स्थानीय ज्ञानका चार स्तम्भहरू

किन तपाईंले यो प्रतिवेदन पढ्नुपर्छ

यो वस्तुगत अध्ययनले प्रकोपसम्बन्धी तयारीका गतिविधिहरूमा स्थानीय ज्ञानलाई कसरी एकीकृत रूपमा प्रयोगमा ल्याउन सकिन्छ भन्ने कुराको प्रयोगात्मक सल्लाह उपलब्ध गराई आत्मविश्वास बढाउन सहयोग गर्दछ । यो वस्तुगत अध्ययन पछाडिका आधारभूत मान्यता भनेको नै राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय संस्थाहरूको स्थानीय समुदायप्रतिको बुझाइमा सुधार गरी सेवा प्रदान गरिएका समुदायलाई सशक्तिकरण गर्ने जसबाट उनीहरूको प्रकोपसम्बन्धी तयारीमा सुधार आउन सकोस् । स्थानीय ज्ञानलाई व्यावहारिक र समय सापेक्षरूपमा ख्याल गर्ने हो भने आफ्ना कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने संस्थाले योजनामा सुधार ल्याउन र आफ्नो प्रकोपसम्बन्धी तयारीका गतिविधिको कार्यान्वयनमा पनि यसले सहयोग पुऱ्याउन सक्नेछ । यसले सामान्यतया परियोजनाको सञ्चालन र परियोजनालाई मान्यता दिन र त्यसको स्वामित्व र दीगोपनमा सुधार ल्याउन सहयोग पुऱ्याउने छ । स्थानीय ज्ञानप्रतिको समझदारी, जिम्मेवारीपन र त्यसप्रतिको आदरले परियोजनाहरूलाई आर्थिक तथा सामाजिक दृष्टिकोणले दीर्घकालीनरूपमा मितव्ययी बनाउन पनि मद्दत पुग्छ । सबभन्दा पहिला त आर्थिक स्तर अनुमानमा आधारित हुन्छन् त्यसैले मानिसले फरक चिजलाई फरक स्तरमा राम्रो गर्छन् भन्ने गरिन्छ । स्थानीय ज्ञान र व्यवहारहरूलाई बुझनाले स्थानीय स्तरमा के कुरालाई प्रवर्द्धन गर्न सकिन्छ भन्ने कुरा थाहा पाउन सहयोग पुग्छ । उपयुक्त समयमा स्थानीय ज्ञान र व्यवहारलाई बढावा दिँदा बाहिरी सहायताप्रतिको निर्भरता कम गर्न सकिन्छ । दोस्रो, सामाजिक दृष्टिले भन्ने हो भने स्थानीय ज्ञान र व्यवहारलाई ख्याल गर्दा त्यसबाट आपसी विश्वास, सहनशीलता, र समुदायको स्वामित्वको भावना र आत्मविश्वास बढाउन सहयोग पुग्ने छ । विशेषगरी स्थानीय ज्ञान, व्यवहार र पृष्ठभूमिप्रतिको बुझाइले विकास र अनुसन्धानकर्ता संस्थाहरूलाई स्थानीय साभेदारहरू (अथवा उनीहरूले भन्ने गरेका 'सेवाग्राही')का लागि आवश्यक परियोजनासम्बन्धी गतिविधि र सञ्चार रणनीति बनाउनका लागि सहयोग पुग्न

सक्छ । यसले विकास र अनुसन्धान कार्यमा संलग्न संस्थाहरूलाई मध्यस्त संस्थाको रूपमा काम गर्न सक्षम बनाउने छ जसले गर्दा ती संस्थाहरूले सरकारी स्तरदेखि समुदायसम्म बुझ्न सकिने गरी र भरपर्दो ढङ्गले आफ्ना सन्देशहरू पुऱ्याउन सक्छन् । उदाहरणका लागि एउटा मौसमसम्बन्धी संस्थाले निम्न अनुसारको सन्देश प्रवाह गर्न सक्छ "आउँदो २४ घण्टाभित्र नदी एकदेखि दुई मिटर माथिसम्म बढ्दैछ ।" तर के यो पर्याप्त छ ? स्थानीय वासिन्दाका लागि यसको अर्थ के हो ? (अन्य महत्वपूर्ण प्रश्नहरू छन् : के स्थानीय वासिन्दाले यो सूचनाको स्रोतलाई विश्वास गर्छन् ? के समाजका हरेक वर्ग- महिला, गरिव र उपेक्षित वर्गले यो सूचना पाउँछन् ? सरकारी निकायले सार्वजनिक गर्ने गरेको धेरै जसो सन्देशहरूलाई स्थानीय स्तरमा धेरैले बुझ्दैनन् । प्रकोप व्यवस्थापनको तयारीसम्बन्धी सञ्चार सामग्री, जस्तै आधिकारिक चेतावनी सन्देश अथवा जोखिमसम्बन्धी नक्शालाई स्थानीय सन्दर्भहरूसँग पनि समन्वय गर्नुपर्छ । तपाईंले स्थानीय ज्ञान, व्यवहार र भूमिकालाई नबुझेसम्म, त्यसलाई पत्ता नलगाएसम्म, उनीहरूलाई तपाईंको परियोजनाप्रति जिम्मेवार नबनाएसम्म र यो ज्ञानलाई तपाईंले आदर नगरेसम्म यी कुराहरू कसरी गर्न सक्नुहुन्छ ?

यो प्रतिवेदन कसरी समायोजन भएको थियो

सन् २००६ को नोभेम्बर तथा डिसेम्बरको बीचमा छ दिनको अवधिमा पहिलो चरणका तथ्यांकहरू नेपालको पूर्वी तराईका सर्लाही, रौतहट, महोत्तरी तथा धनुषा जिल्लाहरूमा (चित्र २ हेर्नुहोस्) सङ्कलन भएका थिए । नौ वटा जिल्लामा विशेष गरी बूढापाका तथा महिलाहरूसँग अनौपचारिक अन्तरवार्ता तथा समूह छलफल सम्पन्न भएको थियो । CARE-Nepal तथा CARE-DIPECHO को SAMADHAN परियोजनाका स्थानीय साथीहरूसँगको साभेदारीमा गाउँहरूको चयन गरिएको थियो र स्थानीय स्तरमा भएका अन्य महत्वपूर्ण सूचनाहरूका बारेमा पनि छलफल गरिएको थियो । गाउँ चयन गर्दा समुदायमा हुनुपर्ने मुख्य निम्न कुरालाई प्राथमिकता दिइएको

थियो । (क) कमसेकम एक पटक बाढी आएको होस् जसले समुदायले खतराको बारेमा गरेका गतिविधिको अध्ययन गर्न सजिलो होस्, (ख) कमसेकम ५०-१०० वर्षसम्म सोही भौगोलिक ठाउँमा बसोबास भएको होस् जसले प्रकोपको सामना गर्ने परम्परागत तरिका वा रणनीति अवलम्बन गरेको विषयमा अध्ययन गर्न सजिलो हुन्छ (आधारभूत मान्यताहरू: भर्खरै बसोबास गरेको ठाउँमा प्रकोप सामना गर्ने रणनीतिहरू अवलम्बन गर्ने समय कम हुन्छ) । ग) बाहिरी प्रभाव एकदमै कम वा नभएको गाउँ जसले गर्दा स्थानीय व्यक्तिका अभिव्यक्तिहरू तथा मौलिकताको बारेमा अध्ययन गर्न सकिन्छ (आधारभूत मान्यता : समुदायहरू बाहिरी सहयोगमा निर्भर रहन्छन् तथा तिनीहरूको प्रकोप सामना गर्ने आफ्नो स्थानीय संरचना लोप भइ रहेका हुन्छन् ।)

अन्तर्वार्ता समायोजित प्रश्नहरू हरेक वर्ग र समुदायलाई समेट्ने हिसावले तयार गरिएका थिए । गाउँलेहरू र सूचना दिने प्रमुख व्यक्तिहरूसँगको अन्तर्वार्ताबाट सङ्कलन गरिएका गुणस्तरीय तथ्याङ्कहरूसँगै गाउँ वरिपरि गरिएको अवलोकन भ्रमणबाट प्राप्त अन्य महत्वपूर्ण सूचनाहरूलाई पनि थप गरिएको थियो । तथापि गर्मीको मौसममा त्यहाँ विशेष गरी गरिब मानिसको बस्ती भएका वडाहरूमा सांगुरा घरहरू र परालको भण्डारण गर्ने गरिनाले आगलागी ठूलो समस्याको रूपमा रहेको भए पनि समयको अभावले यस विषयको अनुसन्धान गरिएको थिएन । यस प्रतिवेदनमा सङ्कलन गरिएका सूचनाहरूलाई CARE-Nepal र DIPECHO SAMADHAN परियोजनाका कर्मचारीहरू माफ्र आयोजना गरिएको आधा-दिने छलफल तथा प्रतिक्रिया व्यक्त गर्ने कार्यक्रमका माध्यमबाट पनि प्रमाणित गरिएको थियो ।

यो प्रतिवेदनलाई कसरी प्रयोग गर्ने

यो प्रतिवेदन परिचय, कार्यविधि, केस स्टडीबाट पाइएका जानकारी र निष्कर्ष गरी चार भागमा छ । कार्यविधिको खण्डले चारवटा मुख्य चरणको व्याख्या गर्छ, जसमा पहिलो चरणमा प्रकोपसम्बन्धी तयारीको तथ्याङ्क तथा स्थानीय ज्ञानको सङ्कलन र विश्लेषण पढ्छ । यी चारवटा चरणलाई कार्यान्वयन गर्ने निकायहरूले यसलाई परिक्षण सूचीका रूपमा प्रयोग गर्न सक्नेछन् ।

प्रतिवेदनको तेस्रो खण्ड जुन केस स्टडीका रूपमा छ, यसले प्रकोपसम्बन्धी तयारीको ज्ञान भनेको के हो र यसलाई कसरी लिपिबद्ध गर्न सकिन्छ, भन्ने विषयमा कार्यान्वयन गर्ने निकायलाई ठोस उदाहरण दिन्छ । यो केस स्टडी मानिसले व्यक्त गरेका आख्यान र कथाहरूमा आधारित छ । प्रतिवेदनमा स्थानीय मानिसको भनाइलाई जस्ताको तस्तै दिएको छ । साथै मानिसका विरोधाभाष, दोहोरोपन र व्यवधानहरूलाई प्रतिबिम्बित गर्न थप टिप्पणीहरूलाई पनि यसमा समावेश गरिएको छ । केही महत्वपूर्ण प्रश्नसँग सम्बन्धित उदाहरणलाई कार्यान्वयन गर्ने संस्थाले आफ्नो प्रकोपसम्बन्धी तयारीका परियोजनामा त्यसप्रतिको आफ्नो बुझाइमा सुधार ल्याउन र स्थानीय ज्ञानलाई त्यसमा समाहित गर्नका लागि प्रयोग गर्नु पर्छ । त्यो पनि यसमा उपलब्ध छ (बक्स- तिमीले सोध्यौ ?)

अध्ययनबाट सिकेका कुराहरूलाई निष्कर्ष खण्डमा छलफल गरिएको छ, जुन मुख्य निष्कर्षहरूको सारलाई सन्दर्भसूचीको तालिकाहरूमा पनि पाउन सकिन्छ ।

केस स्टडीको परिभाषा आफै पूर्ण छैन र पूर्ण हुन पनि सक्दैन उदाहरणका लागि प्रकोपसम्बन्धी तयारीका सबै खाले स्थानीय ज्ञानहरूलाई एकीकृत गर्ने विषय जटिल छ र हरेक विषय निश्चित सन्दर्भमा केन्द्रित छन् । तर पनि पहिले नै भने जस्तै केस स्टडीहरू एक प्रकारको विश्लेषणात्मक संनाको सेरोफेरोमा गरिएको छ र त्यो जहाँ पनि प्रयोग हुन सक्छ । (चित्र १ : प्रकोपसम्बन्धी तयारीको स्थानीय

चित्र २ : यो अध्ययन नेपालका पर्वतमालाभन्दा तलतिर रहेका रौतहट, सर्लाही, महोत्तरी र धनुषा जिल्लामा गरिएको अध्ययनमा आधारित छ ।

ज्ञानका चार वटा स्तम्भहरू) यो भन्दा पनि मुख्य रूपमा यो वस्तुगत अध्ययनले यस विश्लेषणात्मक संरचनालाई कार्यान्वयन गर्ने निकायले आफ्नो आवश्यकता अनुसार प्रयोग गर्न र विकास गर्न सहयोग पुऱ्याउन सक्छ। यस प्रतिवेदनको तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रिया र यसमा संकलित सूचनाहरूलाई ख्याल गर्ने हो भने तिनीहरू यसले दिएका निष्कर्षहरू भन्दा पनि बढी महत्वपूर्ण छन् र यसले बेग्लै सन्दर्भमा यस्तै खाले स्थानीय ज्ञानलाई लिपिबद्ध गर्ने प्रयासलाई पनि सहयोग पुऱ्याउँछ। यस्तै यसको मुख्य धारणा भनेको नै यो एउटा पाठ सिक्ने खालको केस स्टडी हुनु पर्छ र यसको प्रयोगकर्तामाथि प्रश्न गर्न र उनीहरूलाई भक्भक्काउनका लागि तयार गरिएको (Hussain-Kaliq 2004)। यो अध्ययन प्रतिवेदन परियोजना विकास र कार्यान्वयनको चरणमा स्थानीय आर्थिक सामाजिक अवस्थाको विश्लेषण गर्दा र परियोजनाका गतिविधि तयार गर्ने क्रममा अति नै उपयोगी हुन्छन्।

यो अध्ययन प्रतिवेदनमा के चाहिँ समेटिएको छैन त ? यसमा संकलित सूचनाहरूलाई कसरी प्रयोग गर्ने भन्ने कुरालाई समेटिएको छैन जस्तै प्रकोपसम्बन्धी तयारीको स्थानीय ज्ञानलाई तपाईंका आफ्ना गतिविधिहरू (उदाहरणका लागि सडक नाटक, विद्यालय पाठ्यक्रम) मा कसरी एकीकृत गर्ने भन्ने कुरालाई समेटिएको छैन। अहिलेको वस्तुगत अध्ययनको उद्देश्य भनेको

प्रकोपसम्बन्धी तयारीको स्थानीय ज्ञानप्रतिको बुझाइमा सहयोग पुऱ्याउने मात्र हो। यहाँ एउटा के मान्यता राखिएको छ भने स्थानीय ज्ञान तथा व्यवहार चाहे ती कुनै निश्चित अवस्थामा सान्दर्भिक हुन् वा नहुन् तर पनि तिनलाई बेवास्ता गर्न सकिदैन र हुँदैन पनि। स्थानीय ज्ञान र व्यवहारलाई सधैं ख्याल गर्नु आवश्यक छ। तर पनि अर्को महत्वपूर्ण कुरा के छ भने सबै ज्ञान तथा व्यवहारहरू उपयुक्त अथवा दिगो खालका हुनैपर्छ भन्ने पनि छैन। त्यसैले अर्को महत्वपूर्ण चरण जुन यो वस्तुगत अध्ययनसँग सम्बन्धित होइन त्यसमा: तपाईंको समय सीमामा रहेर कुनचाहिँ स्थानीय ज्ञान र प्रचलनलाई तपाईंले सहयोग गर्न सक्नुहुन्छ, कसका लागि र कुन उद्देश्यकालागि, तपाईंका गतिविधिमा कसरी यसलाई एकीकृत गर्ने, प्रकोप व्यवस्थापनको तयारीसम्बन्धी अन्य ज्ञानसँग यसलाई कसरी एकीकृत गर्न सकिन्छ जस्ता कुरा पर्दछन्। साथै कुन चाहिँ सन्दर्भमा स्थानीय ज्ञान र प्रचलन तपाईंको प्रकोपसम्बन्धी तयारीका गतिविधि जस्तै स्थानीय प्रचलनलाई सान्दर्भिक बनाउने र नीतिगत सुझाव तयार गर्नेमा सुधार ल्याउन सहयोगी हुन्छन् भन्ने जस्ता कुरा पर्दछन् भन्ने बारेमा यो प्रतिवेदन मौन छ र यसलाई समायोजन गरिएको छैन।